

pozícií. Relatívne samostatným problémom je rozvoj marxistickej sociológie v kapitalistických krajinách.

Posledná kapitola knihy, zaoberajúca sa empirickými metódami sociológie, významove neprekračuje rámec stručnej informácie. Autor v nej zdôrazňuje závislosť metód od predmetu skúmania, pričom nepopiera ani opačný vplyv. Jeho klasifikácia metód, vychádzajúca z kategórií pozorovanie, pokus a indukčné uvažovanie, je len jedným zo spôsobov klasifikácie, s ktorými sa stretávame v súčasnej literatúre o metódach. Princíp komplementárnosti, ktorý autor nezabúda pripomenúť aj v oblasti metód, je tu podľa našej mienky ove-

la prijateľnejší ako v súvislosti s informáciami poskytovanými rozličnými sociologickými školami. Pritom je zrejme, že metódy marxistickej sociológie majú a budú mať svoju špecifickosť, podmienenú všeobecnometodologickými princípmi, v súlade s ktorými sa rozpracúvajú.

Baumanova práca je z hľadiska rozvoja marxistickej sociológie mimoriadne podnetná; provokuje sociologické — i filozofické — myslenie, určite vyvolá námietky a diskusie, ale v nijakom prípade nemožno poprieť jej významné miesto v súčasnom hľadaní a rozpracúvaní koncepcie marxistickej sociológie.

Vojtech Wagner

JE „LUDSKÉ“ A „ESTETICKÉ“ TOTOŽNÉ?

Našich domácich, pôvodných filozoficko-estetických prác nevychádza veľa. Nemožno preto obísť bez povšimnutia knihu *Človek a krásno* od Vladimíra Brožíka (VPL 1965, strán 164).

Autor sám si nevytyčuje priamo vedeckoobjaviteľské ciele a knihu adresuje skôr masovému čitateľovi (pozri úvod str. 6). Ale nik nechce stáť na mieste, opakovať, čo tu už bolo. Aj V. Brožík sa snaží posunúť diskusie o podstate krásy a umenia o pár krôčkov dopredu. Odkiaľ vychádza a k čomu prišiel?

Informovanému čitateľovi je známa „krízová cesta“ marxistickej estetiky okolo Brožíkom skúmaných otázok. Od názoru, že umenie je len druhá forma poznania, a od diskriminácie problému krásy cez hľadanie špecifického predmetu estetického a umeleckého poznania až ku kritike tézy o poznávacej podstate umenia. Tu kdesi, nadväzujúc na u nás preložené sovietske práce, avšak obohatený podnetmi Kosika, Kusého a najmä Mukařovského, začína Brožík.

Krásna pre neho nie je prírodná ani iná vlastnosť. Skutočnosť je krásna alebo tragická, ošklivá, či komická, „pretože je naším konaním ľudsky zhodnocovaná“ (str.

35). Prírodné vlastnosti sú nositeľmi a potom aj znakmi estetických hodnôt. Otázku o kráse si teda Brožík kladie ako otázku o podstate objektívnej estetickéj hodnoty, vznikajúcej v spoločenskej praxi. To mu poskytuje širokú možnosť v najvšeobecnejšej rovine celkove úspešne rozobrať zložité otázky vzťahu medzi absolútnou a relatívnou, individuálnou a všeobecne druhovou platnosťou tejto hodnoty (v I. kapitole nazvanej *Krásno*). Hodnota sa musí čímsi merať, aby sa mohla vôbec vyjaviť. Túto axiómu využil autor v ďalších kapitolách (II. kapitola *Človek*, III. kapitola *Spoločnosť*) na zaujímavý výklad vzťahu objektívnej a subjektívnej stránky estetického vzťahu človeka ku skutočnosti. Objektívna estetická hodnota sa pre subjekt (individuum, či spoločnosť) prejaví *len vtedy*, ak subjekt má pre ňu meradlo (zmysel), a *len podľa toho*, aké je toto meradlo. Meradlom, nevyhnutným na „fungovanie“ hodnoty, je vkus a estetická norma ako súčasť svetonázoru človeka. Stretnutím meradla a hodnoty vzniká, podľa autora, estetický vzťah, ktorý teda „nie je intelektuálno-poznávací, ale intelektuálne a emocionálne hodnotiaci“ (str. 71). Umenie potom nie je poznaním estetických hodnôt, ale

oveľa zložitejší jav, v ktorom ide, podľa Brožíka, o predmetné vyjadrenie estetického vzťahu umelca k objektívnym estetickým hodnotám, sprostredkované jeho normou a ideálom.

Tieto momenty knihy, kde autor najviac aplikoval myšlienky českej štrukturalistickej estetiky, patria k zaujímavým a úspešným. Charakterizujú však iba hlavné smerovanie myšlienok a týkajú sa vonkajšej stránky estetických javov, ich kategorizácie. Je tu ešte otázka, aký obsah vkladá autor do kategórie estetickej hodnoty. A tu je, myslím, Achillova päta knihy. T. Štraus vyčítal v recenzii (Pravda 5. 9. 1965) Brožíkovi neaktuálnosť polemiky s gnozeologizmom. Myslím, že nie to mu treba vyčítať. Dá sa to ospravedlniť populárnym zameraním, snahou, ako píše autor, prekonať gnozeologické názory, skutočne žijúce dosiaľ v hlavách „más“. Vidím slabosť Brožíkovej polemiky v inom. Zdá sa mi, že v otázke podstaty estetická a krásy polemizuje Brožík napr. so Stolovičom o detailoch, o vedľajšom. Či nazveme krásu vlastnosťou, alebo hodnotou je metodologicky dôležité. Ale je to spor verbálny, kým totiž *obsah* Stolovičovej vlastnosti a Brožíkovej hodnoty sa v podstate nelíši.

Čo je krásne, alias estetické podľa Brožíka? Je to „ľudský, spoločenský význam javov“ (str. 26), ich miesto v spoločenských vzťahoch, prejav „osvedčenia ľudskej podstaty“ (str. 26, 32), „výsledok praktického spredmetnenia sa človeka“ (str. 128). Veci sa stávajú „čímisi“ v živote človeka (str. 25), a v tom je aj ich estetická, môj *ľudský* vzťah k rodnému domu je vlastne estetický vzťah (str. 46). To všetko sme s inými príkladmi už čítali u Boreva, Vanslova, Stoloviča, Kocha a i. Brožík je dôslednejší, keď z toho robí negnozeologické závery, ide ďalej v otázke vkusu, normy, ideálu atď. Ale je to rozvíjanie skôr extenzívne, viac do šírky než do hĺbky. A nemôže celkom uspokojiť. Je ľudské a estetické, estetické a krásne skutočne to isté? Stačí „ľudská významosť“ atď. na to, aby bol predmet krásny? Použime Brožíkov príklad: „jeho“ hojdačí

kôň (str. 158) môže byť dieťaťu aj rodičom milý, preto pekný. Ale nemôže pritom objektívne byť vrcholne ošklivý, nevкусný? A či je pravda, že jav je „užitočný, a preto krásny“ (str. 141, 143)? Mohli by sme uviesť oveľa viac príkladov, kde to neplatí, než tých, kde s tým možno súhlasiť. Povedzme, veľká časť výrobkov nášho spotrebného priemyslu, alebo množstvo ľudských úkonov má nielen užitočnosť, ale *celý* proklamovaný „ľudský“ obsah, avšak „čosi“ im do krásy chýba. Čo?

Je tu zjavná ťažkosť. Brožík ju, myslím, obišiel, práve tak ako jeho kritizovaní predchodcovia. Je to prastará ťažkosť spojenia „formálnej“ a „obsahovej“ krásy, s ktorou zápasil ešte Aristoteles. Ale jej riešenie je nevyhnutné. Absencia momentu formy v teórii estetickej hodnoty vedie k neriešiteľným ťažkostiam, čo poznamenalo aj rozbor väčšiny ďalších problémov v recenzovanej knihe.

Autor je napr. nútený konštatovať, že „estetická hodnota sa rozplýva, len čo ju začneme analyzovať“ (str. 143), ale vysvetľuje to jednoducho tým, že „nie je jednou z... hodnôt, ale je syntézou mnohých hodnôt“, „je hodnotou celku“ (str. 143). Jeho vlastné aplikovanie týchto téz na umeleckú kritiku zjavne kríva. Či nie je v diele okrem súboru jeho spoločenských hodnôt nesmierne dôležité, v čom spočíva jeho „kumšt“, totiž „kumšt“ ho urobiť? Jednostrannosť vo vysvetlení podstaty estetickej hodnoty spôsobuje, myslím, aj problematičnosť inak zaujímavých partií o triednosti, stranickosti a pravdivosti estetického hodnotenia. Netreba zvlášť dokazovať, že prírodu aj množstvo spoločenských javov, ba aj väčšinu umeleckých diel hodnotia ľudia *celkom nezávisle* od svojho triedneho postavenia. Nie je to výnimka, ale pravidlo, a preto to treba vysvetliť, neuspokojovať sa so všeobecnými tvrdeniami, ktoré sú len zdanlivo logické (pozri str. 121 a nasl.). Autor si napr. aj sám protirečí, keď charakterizujúce umenie ako „spredmetnené sebauvedomenie“ (str. 128), vyhlasuje, že nemôže existovať falošné, nepravdivé umenie. Ale veď falošné sebauvedomenie existuje.

tuje, takže argumentácia „škripe“. Zrejme preto, že definícií estetickéj hodnoty chýbajú ešte nejaké nevyhnutné doplnky.

Spomínaná recenzia vyčítala Brožíkovi neznalosť umelecko-historického materiálu. Myslím však, že ide o iné: z pozície nedostatočnej Brožíkovej interpretácie krásy hádam ani *nie je možné* správne pristúpiť k tomuto materiálu. Jeho chápanie krásy neposkytuje totiž *dost* pre konkrétne vysvetlenie zmien slohov, štýlov, umeleckých prostriedkov a pod. Nedá sa aplikovať na priemyselnú estetiku, či estetiku užitého umenia, lebo z jej hľadiska *akékoľvek* materiálne vlastnosti sa môžu stať ľudsky významné atď., a teda krásne. Tým sa v uvedených oblastiach strácajú kritériá.

Po mnohých prácach, ktoré sme na túto tému čítali, je jasné, že ľudské a estetické je nesmierne blízke. Zdá sa však, že aj u Brožíka, pri všetkom jeho zdôrazňovaní zložitosti problému, nastalo akési „krátke spojenie“ ako u jeho predchodcov, hoci už nie v „gnoseologickom“ duchu. Ľudské je nespore predmetom záujmu umenia. To

však neznamená, že súčasne vyčerpáva aj celý obsah krásneho, že sú totožné. Ich príbuznosť zrejme ešte čaká na vysvetlenie. Zdá sa, že Brožíkova kniha je na správnej ceste, ale nedošla na nej až do konca.

Súdím, že abstraktná metóda argumentácie logikou „zdravého rozumu“ ako aj snaha o popularnosť, s ktorou azda súvisí vylúčenie filozoficko a umelecko-historického „balastu“, Brožíkovej knihe neprospeľa. Zakryla v nej rôzne medzery a pri všetkej snahe autora ísť ďalej nedovolila mu ísť hlbšie. A jednako myslím, že kniha splní svoju úlohu pri rozširovaní nedogmatických estetických názorov a má aj svoj teoretický význam vďaka mnohým zaujímavým myšlienkam a napokon aj tým, že lapidárne ukázala súčasný stav, výdobytky aj medzery našej estetickéj teórie. Moje poznámky nechcú zastríeť jej prínos. Nemajú byť výčitkami autorovi, ale skôr širšie adresovaným otáznikom.

Darina Kuklinková

FILOZOFIA V NEPOKOJNEJ DOBE

„Dnešná nepokojná doba otvára pred nami nové problémy radikálnej transformácie súdobého sveta a my budeme musieť ledačo veľmi podstatne preskúmať, ak sa má zápas o komunistickú perspektívu vývinu sveta stať zápasom o perspektívu človeka našej doby. Už preto marxistická filozofia nemôže byť bytostnou, osobnou vecou človeka.“

Táto myšlienka zo záverečnej úvahy práce brnenského filozofa Lubomíra Nového *Filozofie v neklidné době* (Československý spisovateľ 1965, strán 129) nechce snáď tvrdiť, že by filozofická teória ostávala akosi bokom neobyčajne dynamických premien sveta. Ba naopak. Potvrďuje to napokon nemenej podnetná stať toho istého autora *Filozofie a politika* v úspešnej práci *Sedmkrát o smyslu filozofie* (NPL 1964) a jeho rozsiahlejšia štúdia *Filozofie T. G.*

Masaryka (SPN 1962, strán 125), že v súčasnej dobe začína filozofia stále viac a rozhodnejšie využívať priestor uvoľnený kritikou jej dogmaticko-apologetického charakteru.

Už sama vnútorná stupňovitá členitosť práce (I. Cesty filozofie, II. Človek vo filozofii, III. Filozofia v spoločnosti) dokumentuje hlavné smery a problémy, ktorými sa autor, vedcný snahou o „poctivú konfrontáciu“, uberá v rozsahom nie síce veľkej, ale neobyčajne živjej, viac-menej esejistickou formou napísanej úvahe.

Autora rozhodne nemožno obviňovať z lacnej snahy po originalite, ak sa chce spolu s čitateľom zamyslieť nad historicko-filozofickou retrospektívou vyznačenou názvom podkapitoly: Stalin - Lenin - Marx. I keď myšlienka historickej oprávnenosti kritiky kultu osobnosti a jeho vplyvu na